

Takovýto ukrajinský akord patří také do Dovženkova díla. Byl přítomen při všech jeho pozdních filmových realizacích a nelze jej vymazat, chceme-li Dovženkou osobnost chápat opravdu v plné šíři.

Kompletní edice textu Dovženkových deníků, která je věcí budoucnosti, nám bezpochyby přiblíží ještě výrazněji provořadou kulturní osobnost východoevropského kontextu, jednoho z důležitých účastníků zápasu umění 20. století proti totalitarismu. Mnohé z toho, co je možné teprve nyní si v Dovženkových denících přečíst, najde odezvu také u českého čtenáře. Proto by bylo vhodné uvažovat o doplněné reedici záslužného výboru Aleny Morávkové z roku 1964, který ve své době vzbudil nemalou pozornost české kulturní veřejnosti.

Bohdan Zilynskyj

* * *

Jindřich Plachta: *O lidech nešikovných.*

Ed., vysvětlivky, doslov Zdeněk Šolle, il. Vladimír Jiránek, Praha, Československý spisovatel 1989, 391 s., náklad 50 000 výtisků.

Asi nebude sporu o tom, že pramenná základna naší filmovou historiografií dosud běžně využívaná není, zvláště pro předválečné období, příliš rozsáhlá. Omezuje se především na vlastní filmy (a mění se tak vlastně na jakousi retrospektivní kritiku), speciální filmový tisk a filmové rubriky v denních listech; na hodnověrnost posledně uváděných typů pramenů nelze ovšem příliš spoléhat. Ale i když prozkoumáme archívy (pozůstalosti jednotlivců, archívy politických stran, ministerstev, registratury kin atd., atd.), zůstane zde ještě jedna veliká neznámá a tou je řadový divák. Stále nevíme, jaký byl vkus lidového publika, jemuž byla přece většina české filmové produkce adresována, jaké byly jeho představy o filmu a o kinematografii vůbec. Můžeme je samozřejmě rekonstruovat z filmů samotných, především těch komerčně nejúspěšnějších, určité vodítko lze nalézt v novinářských čtenářských korespondencích a pod. Smyslem této recenze je upozornit na další pramen, který může tuto mezeru v našich znalostech alespoň částečně vyplnit — jsou to zábavní rubriky novin a časopisů. Zde bývala často otiskována humoristická dílka, která podobné názory rezonovala — byť často s ironickou nebo přímo satirickou nadsázkou, čteme-li je však s tímto vědomím, mohou být až překvapivě výmluvná. (Pro ilustraci toho, co mám na mysli, si dovoluji uvést příklad ze starší české literatury: jsem hluboce přesvědčen, že známý výrok aktuára Roubínka z Jiráskovy Filozofské historie, oslavující jako příkladné typy českých vlastenců Žižku a císaře Josefa, také není příliš vzdálen od skutečných názorů našeho biedermeierovského měšťanstva.) I ve filmové publicistice jsou ostatně občas citovány sloupky Karla Poláčka a samozřejmě Čapkův seriál Jak se dělá film.

Z tohoto hlediska nás v recenzované knížce, obsahující průřez literární tvorbou populárního divadelního a filmového herce Jindřicha Plachty (vlastním jménem Jindřich

Šolle) uveřejňovanou hlavně v Českém slově, Lidových novinách a Ahoji na neděli, zaujme především rozsáhlý seriál „Člověk poznamenává“ (s. 209 – 328). Jsou to fiktivní deníkové záznamy nezaměstnaného Martina Člověka z let 1935 – 1936, rodáka z východních Čech žijícího v Praze. Jde o vykonstruovaný typ zcela postrádající vzdělání (dopouští se řady rozkošných výroků o literatuře), který své vědomosti čerpá jediné z četby denního tisku a pak - z filmu, a to především českého. Tato dvě média určujícím způsobem formují jeho názory i představy o světě. Proto např. o americkém filmovém dokumentu *Století v plamenech* zobrazujícího dění první světové války neváhá prohlásit: „Já nevím, kdo hrál v tom filmu toho rakouského císaře Františka Josefa, ale to řeknu hned, kam se ten chudák hrabe na našeho představitele Vaverku. A ten Vilém to hrozně přeháněl, stejně korunní princ. Co by to muselo být za idiota, aby věřil, že takhle si počínal německý císař a následník trůnu. Neustále sebou trhali a dívali se do aparátu. Také od postavy italského krále čekal jsem více. Pravda, Itálie nebyla na světovou válku připravena, proto také nemá v tom filmu nějak zvlášť šťastné scény“ (s. 223). Absolutním měřítkem českého filmu posuzuje i světovou produkci hranou a to ho vede ke zjištění, že „taková Hepburnová by musela být ještě krásnější, kdyby mohla hrát takovou Madlu z cihelny nebo Kráčmerku, či Nanynku Kulichovou a Bezdětnou“ (s. 239). Reprezentantem vzdělaných lidových vrstev je jeden z Martinových kamarádů, kuchař, jehož vyšší kulturní úroveň Plachta dokumentuje např. tím, že ho nechá bohatou výpravu českých filmů charakterizovat slovy „čuňárny prvního řádu“ (s. 230), což se samozřejmě Martina Člověka velice doctkne.

Ovšem Martinem Člověkem není filmová tematika Plachtových fejetonů zdaleka vyčerpána. Najdeme zde dále nádherné metaforické vyjádření ducha českých filmů ve sloupku věnovaném konci starých vinohradských ateliérů společnosti AB. Personifikovaný ateliér je tu charakterizován tím, že „nedovedl hýřit, jeho pochoutkou byla vepřová prorostlá s knedlíkem a zelím“ (s. 202).

O úrovni českého filmařského prostředí vyprávějí zase v nadsázce fiktivní zápisky pomocného režiséra Františka Hylfáka, uvádějící např. i tento povzdech zasloužilého pracovníka českého filmu: „Kde jsou mé ideály, s jakými jsem začínal svou životní dráhu, a jaké prase je ze mne dnes“ (s. 188). Zápisky pak obsahují satiru jak na cizí („Jak u nás točili Američané Bílou horu“), tak domácí („Jak jsme dělali Závišovy písně, nejlepší film sezóny“) povrchní filmařský přístup k historickým i životním skutečnostem. Přímo hodnotu historického pramene pak má osobní vzpomínka na natáčení Fričova *Pátera Vojtěcha*.

Nemá smysl pokračovat v uvádění dalších příkladů — třeba postava Paní Acetylénové je snad dostatečně známa. Spíše se do závěru nabízí ediční návrh — co taková antologie staršího českého humoru o filmu? Jsem si jist, že její smysl by rozhodně nespočíval jen v pobavení čtenáře, a nejde také jen o historickou dokumentárnost. Při srovnání se současnou českou produkcí by taková četba mohla dokonce působit tristně.

Jiří Rak

